

II. KIERUNKI I WYZWANIA WSPÓŁCZESNEJ EKONOMII I GOSPODARKI

Danuta Okoń

WKŁAD SZKOŁY AUSTRIACKIEJ W ROZWÓJ NAUKI EKONOMII

Szkoła austriacka, zaliczana od lat 60. XX wieku do alternatywnych szkół ekonomii, ma trwały wpływ na rozwój myśli ekonomicznej. Od 130 lat nieprzerwanie bada życie gospodarcze zgodnie z założeniami metodologicznymi twórcy szkoły Carola Mengera. Należy zaznaczyć, że kierunek tej doktryny ekonomicznej nie był szczególnie w polskiej nauce analizowany, mimo istniejących powiązań osobistych Mengera z Polską. Urodził się w Nowym Sączu, ówczesnej Galicji, gdzie jego rodzina okresowo przebywała z tytułu pracy zawodowej ojca prawnika, jak również uzyskał tytułu doktora na Uniwersytecie Jagiellońskim w roku 1867¹. Do szkoły austriackiej należą ekonomiści, którzy podstawowe założenia metodologiczne opracowane przez Carola Mengera zaakceptowali i stosują w swoich badaniach. Podstawowe przesłanki obowiązujące to: indywidualizm metodologiczny, subiektywizm metodologiczny, stosowanie opisu bez stosowania matematyki, pokreślenia niepewności, akceptacja pozytywnej oceny przedsiębiorczości i liberalnego nastawienia gospodarczo-politycznego. W artykule zarysowano kształtowania się tej doktryny poprzez dorobek głównych jej przedstawicieli, jak również jej wpływ na inne obszary szkoły myśli ekonomicznej.

¹ Archiwum UJ, 19 III 1867 Carlus Menger nobihis de Wolfensgrün dr praw. Archiwum UJ, sygn. WP II 517.

1. Okres szkoły wiedeńskiej – szkoła psychologiczna

Carol Menger był założycielem austriackiej szkoły i ze swoimi studentami E. Böhm-Bawerk i F. Wieserem tworzy pierwszą generację tej szkoły.

1.1. Carol Menger

Powstanie szkoły austriackiej to rok wydania głównego dzieła Carola Mengera *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre* w 1871.

Carol Menger przebudował teorię wartości szkoły klasycznej, którą oparł na użyteczności i użyteczności krańcowej. W swoim dziele *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre* objaśnia związki przyczynowe między zjawiskami ekonomicznymi dotyczącymi produktów a odpowiadającymi im środkami produkcji. Analiza oparta jest na założeniu działania ludzi, którzy mają swoje cele i działają w celu ich osiągnięcia. Menger ujął to następująco: „Punktem wyjściowym wszystkich poszukiwań teoretyczno- gospodarujących jest potrzebująca natura ludzka. Bez potrzeb nie byłoby żadnej gospodarki, żadnej gospodarki narodowej, żadnej nauki o niej. Potrzeby są podstawą podstaw, znaczenie jakie ich zaspokojenie ma dla nas jest ostateczną miarą spraw, a zabezpieczenie ich zaspokojenia stanowi cel ostateczny całej ludzkiej gospodarki”². Potrzeby są zaspokajanie za pośrednictwem dóbr należących do świata zewnętrznego człowieka, natomiast potrzeba powstaje w organizmie człowieka. Dobra służące do zaspokojenia potrzeb są określane przez człowieka w rzeczach, które spełniają następujące warunki:

- istnieje potrzeba ludzka,
- rzecz posiada właściwość do zaspokojenia potrzeby,
- ludzka wiedza o istnieniu związku przyczynowego między przedmiotem i zaspokojeniem ludzkiej potrzeby,
- możliwość dysponowania rzeczą.

Dana rzecz staje się dobrem, gdy posiada cechę użyteczności tylko wtedy, gdy istnieje związek przyczynowy pomiędzy potrzebą człowieka i skutkiem jej zaspokojenia poprzez konkretne dobro, osoba decyduje, jakie dobro i w jaki sposób może osiągnąć satysfakcję swoich potrzeb. Menger rozpatruje człowieka w procesie zaspokojenia potrzeb, przyczyny dążenia zmiany stanu pragnienia, niedostatku istniejące w organizmie ludzkim doprowadzają do stanu subiektywnej satysfakcji.

² W. Stankiewicz, *Historia myśli ekonomicznej*, Warszawa 2000, s. 251.

Dobra dzieli na dobra nieekonomiczne, dobra wolne, które występują w nadmiarze do zaspokojenia wszystkich ludzkich potrzeb i ludzie nie muszą podejmować działań, aby je pozyskać. Dostrzega, że te dobra w procesie rozwoju gospodarczego mogą mieć tendencje do zwięzania się. Drugą grupę dóbr stanowią dobra ekonomiczne, które są dostępne w ilości niewystarczającej do zaspokojenia potrzeb ludzkich i powstają w procesie działania ekonomizującego człowieka. Dobra ekonomiczne porządkował zgodnie ze związkiem przyczynowym dobra przy zaspokajaniu potrzeb. Na dobra bezpośrednio zaspokajające potrzebę, dobra konsumpcyjne, nazywając je dobrami niższego rzędu na przykład chleb oraz dobra wyższego rzędu – dobra produkcyjne, według bliskości wytwarzania w stosunku do dobra konsumpcyjnego. Rzeczy stają się dobrami wyższego rzędu poprzez użyteczność dla produkcji tych dóbr. Dobra produkcyjne są wybierane w kolejności, jakie to dobro ma najmocniej zorientowaną na nią potrzebę oraz ilości tych dóbr na te cele, które służą najważniejszym potrzebom. Potrzeby odczuwane o mniejszym natężeniu jako mniej ważne są niezaspokojonymi. Sens ekonomiczny dóbr produkcyjnych Menger wyjaśnia, że wynika z roli tych dóbr, czyli wyższego rzędu dla zaspokojenia potrzeb ludzi. W świecie realnym działanie człowieka to dążenie do zaspokojenia konkretnych potrzeb odczuwanych przez indywidualnych ludzi i dążących do ich zaspokojenia poprzez określoną ilość danego dobra, które mają dostarczyć najwyższej satysfakcji w ich zaspokojeniu. Menger analizował określone potrzeby i określone jednostki dóbr służące zaspokojeniu potrzeb poprzez proces ich wartościowania. Pojęcie wartość dobra definiuje następująco: „Wartość, zatem, jest wagą, jaką przywiązujemy do indywidualnych dóbr albo ilości dóbr, ponieważ jesteśmy świadomi, że satysfakcja naszej potrzeby zależy od władania tymi dobrami”³. Menger stoi na stanowisku, że wartość nadawana jest rzeczy poprzez ludzką świadomość znającą stosunek tego dobra do uzyskania stopnia satysfakcji z jego konsumpcji, czyli jest sądem wartościującym. Przyjął założenie, że wartość zależy od użyteczności, pisząc: „Wartość dóbr wywodzi się z ich stosunku do naszych potrzeb, a nie jest zawarta w dobrach samych przez się”⁴. Menger tym samym zaznacza, że nie koszt produkcji jest podstawą do określenia wartości, jak to zakładali główni przedstawiciele szkoły klasycznej. Tylko te rzeczy są dobrami, które posiadają nadaną wartość przez konkretnego człowieka, decyduje subiektywny punkt widzenia jednostki gospodarującej, ekonomizującej. Mierzenie wartości dobra odbywa się w procesie indywidualnym za pośrednictwem znajo-

³ C. Menger, *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre*, Wien 1923, s. 149.

⁴ H. Landreth, D.C. Colander, *Historia myśli ekonomicznej*, Warszawa 1998, s. 332.

mości hierarchii swoich potrzeb i stopnia ich zaspokojenia. Przyjmuje on mierzenie wartości dobra, biorąc pod uwagę aspekt subiektywny i obiektywny. Element subiektywny klasyfikuje potrzeby według ważności ich zaspokojenia ilościowego i jakościowego, rozpoczynając ten proces od najintensywniejszych do mniej ważnych dla człowieka. Drugi element ujmuje granice dostępności zasobu dóbr gospodarczych, ich ograniczoność. Te dwa elementy winny być uwzględniane w procesie gospodarowania. Uszeregowanie celów w odniesieniu do ważności sugeruje, że człowiek musi podjąć działanie w związku z koniecznością wyboru pomiędzy celami na które ograniczone środki powinny być użyte.

Osoba dążąc do ustalenia wartości ilości danego dobra, szuka takiego jego zastosowania, które zaspokoiłoby potrzebę, jest to ta część dobra, która zaspokaja naj- najmniej ważną potrzebę czyli daje najniższą satysfakcję z jego konsumpcji. Wartościowanie dobra przez osobę gospodarującą odbywa się przez ilość dobra dostarczającą najniższą satysfakcję w zaspokajaniu potrzeby w warunkach ograniczoności zasobów. Najmniej ważna satysfakcja determinuje wartość dobra konsumpcyjnego, która przez Fridricha Wiesera (1851–1926) została określona użytecznością graniczną, a współcześnie użytecznością krańcową. Natomiast o wartości dóbr produkcyjnych (dóbr wyższego rzędu), które uczestniczą w produkcji dóbr konsumpcyjnych (dóbr niższego rzędu) decyduje spodziewana wartość zależnych od nich dóbr konsumpcyjnych.

Posługując się teorią wymiany i prawem marginalnej użyteczności (malejącej satysfakcji z konsumpcji kolejnej jednostki dobra w akcie zaspokajania potrzeby), Menger wyjaśnił teorię wymiany w procesie zaspokajania potrzeb. Wymiana w gospodarce towarowej jest aktem porównywania dwóch wartości za pośrednictwem ceny mierzonej pieniędzmi. Ceny są kształtowane w wyniku indywidualnych aktów wymiany, która prowadzona jest celowo w dążeniu do zaspokojenia potrzeb dobrami. Obie strony uczestniczące w wymianie dążą do uzyskania dobra dającego wyższą satysfakcję od dóbr oferowanych przez te strony, dóbr dla nich mniej ważnych. Cena dóbr staje się odbiciem wartości wymiennej.

Menger kładł duży nacisk na rolę czasu; określając gospodarowanie jako „proces zmienny”, jak też zaznaczał towarzyszącą temu procesowi przypuszczalną niepewność.

Przedmiot badań naukowych Mengera po opublikowaniu *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre*, przedstawił w wydanym dziele *Untersuchungen über die Methode der Socialwissenschaften und der politischen Ökonomie insbesondere*, 1883. Nie zaprzeczając wartościom i potrzebom badań historyczno-opisowych wysunął on żądanie poszukiwania praw ekonomicznych rządzących zjawiskami gospodarczymi, a drogą poznania tych praw – uważał – jest czysta teoria. Krytyczna reak-

cja przedstawiciela Młodszej Szkoły Historycznej Gustawa Schmllera, zaprezentowana w publikacjach, wywołała reakcję Mengera w formie publikacji polemicznej pt. *Die Irrthümer des Historismus in der deutschen Nationalökonomie*, 1884. W ten sposób rozpoczął się wielki spór o metodę ekonomii (*Methodenstreit*), między Szkołą Austriacką a Niemiecką Szkołą Historyczną, rozstrzygnięty na korzyść teorii Mengera.

1.2. Eugen von Böhm-Bawerk

Eugen von Böhm-Bawerk (1851–1914) stał się znany głównie przez swoją teorię procentu, którą zawarł w dwutomowym dziele *Kapitał i zysk z kapitału* 1884/89 (wyd. pol. 1924/25). Tę oryginalną teorię wyprowadził z czynników ekonomicznych i technologicznych, które są niezależne od form społecznych. Istnienie procentu dostrzegał w wyższej wartości obecnych dóbr, wynikających z trzech powodów. Pierwszy z punktu widzenia przyszłego wzrostu dochodu, następnie z niedoceniań przyszłych potrzeb oraz trzeci argument to nadwyżkowy popyt na pożyczki dla celów produkcyjnych; jest nią „techniczna wyższość dóbr teraźniejszych nad przyszłymi”⁵. Pierwsze dwa czynniki odnoszą się do rynku pożyczek konsumpcyjnych, a trzeci do wyjaśnienia istnienia procentu na rynku pożyczek produkcyjnych. Böhm-Bawerk akcentuje szczególnie trzeci czynnik. Ze wzrostem dodatkowych czynników produkcji, tzn. z przedłużeniem czasu pomiędzy rozpoczęciem produkcji a rozporządzalnością dóbr przybywałoby produkcyjnych czynników produkcyjnych, ale ze zmniejszającą się stopą procentową. Długość dodatkowych czynników produkcji i tym samym kapitałochłonności mierzy Böhm-Bawerk za pomocą koncepcji przeciętnego okresu produkcji.

Koncepcja przeciętnego okresu wkracza w rdzeń teorii Böhm-Bawerka, czyli modelu do równoczesnego wyznaczania procentu, płacy, produkcji i kapitałochłonności przy stałych czynnikach. Zilustrował to w formie obszernego wywodu, którą Niehans⁶ wyprowadził następująco: produkcja na 1 pracownika (y) zależna jest od długości okresu produkcji (\hat{t}):

$$(2) \quad y = y(\hat{t}) \quad \frac{dy}{d\hat{t}} > 0, \quad \frac{d^2y}{d\hat{t}^2} < 0$$

⁵ M. Blaug, *Teoria ekonomii*, Warszawa 2000, s. 513.

⁶ F. Söller, *Die Geschichte des ökonomischen Denkens*, Springer 2001, s. 285–286.

Przy płacy konkurencyjnej w pozostają przedsiębiorcy zyski $y - w$ na 1 zatrudnionego pracownika. Rezygnując z założenia, że każdy rok rozpoczyna nowy proces produkcyjny, należy rozpatrzyć od wyjścia pierwszego procesu do oddania wyrobu i będzie potrzebny kapitał na pracownika w wysokości w , aby zapłacić wynagrodzenie. Stąd stopa zysku tzn. procent (i) będzie wynosił:

$$(3) \quad i = \frac{y - w}{\hat{t} w}$$

Długość okresu produkcji jest tak podany, że i procent jest maksymalny, wtedy gdy:

$$(4) \quad \frac{di}{d\hat{t}} = 0 \Leftrightarrow \frac{dy}{d\hat{t}} \hat{t} = y - w$$

z równania 3 i 4 otrzymujemy procent maksymalny i^* :

$$(5) \quad i^* = \frac{dy/d\hat{t}}{w}$$

Na ustalonej płacy na rynku konkurencji dla danej podaży siły roboczej kapitał stojący do dyspozycji zostanie wyczerpany. Przy poziomie kapitału \bar{k} na pracownika płaca będzie się równać:

$$(6) \quad w = \frac{\bar{k}}{\hat{t}}$$

Kiedy równanie 6 podstawimy się do równania 4, to otrzymamy warunek równowagi dla całej gospodarki:

$$(7) \quad \frac{dy}{d\hat{t}} \hat{t}^2 = y \hat{t} - k$$

Böhm-Bawerk wyjaśnia tym samym jako pierwszy równocześnie strukturę produkcji, płacę, procent i gotowy produkt (wyjście). Teoria procentu opiera się na twierdzeniu, że ludzie wyżej cenią dobra terażniejsze niż dobra przyszłe. Jego teoria procentu wskazuje na istotne słabe punkty, kapitał inwestycyjny nie jest wyjaśniony, przyjmuje się, że jest znany i nie uwzględnia w niej dwóch pierwszych założeń, które odniósł do rynku konsumpcyjnego. Irving Fisher dostrzegł ważność wykładu teorii procentu Böhm-Bawerk, dopracował jej słabe punkty i w tej formie jest współcześnie przyjęta.

1.3. Friedrich von Wieser

Friedrich von Wieser (1851–1926) połączył w swoim głównym dziele *Theorie der gesellschaftlichen Wirtschaft* (1914) subiektywne z obiektywnymi czynnikami gospodarczych wartości, podobnie jak przed nim zrobił to Marshall.

Tak jak Menger interpretuje on wartość najpierw jako wartość subiektywną i wyjaśnia także wartość czynników produkcji przez ich udział w zaspakajaniu potrzeb. Następnie rozwinął to zagadnienie o czynniki obiektywne, które mają wpływ na wartość, jak również, że nie tylko popyt, ale także podaż odgrywa istotne znaczenie. Wyjaśniał on wpływ strony kosztów na wartość dóbr na podstawie konsekwencji postępu technicznego. Przy tym odnosił się *implicite* do równoważnych względnie efektywnych sytuacji, chociaż w innym miejscu – w ujęciu swojej szkoły – wskazuje na koncepcję równowagi⁷. Wieser opracował teorię wartości czynników wytwórczych w której przedstawił, że uzyskują swoją wartość te czynniki od wartości dóbr końcowych, czyli końcowego dobra konsumpcyjnego poprzez proces imputacji, do którego produkcji służyły. Obecnie przyjmuje się, że ceny czynników produkcji i ceny produktów jednocześnie wpływają na wyznaczenie ich wartości.

Wieser opracował również teorię kosztów alternatywnych, która została wprowadzona do literatury angielskiej za pośrednictwem D.J. Greena (1894) i rozszerzona przez H.J. Davenporta (1908) w pracy *Value and Distribution*.

2 . Okres rozwoju szkoły austriackiej

Okres szkoły wiedeńskiej zakończył się wraz z odejściem na emeryturę w 1922 roku Wiesera. Dalszy rozwój kontynuowali ekonomiści, których obszar działalności był również międzynarodowy, opracowali nowe koncepcje – przez co obszar badawczy szkoły austriackiej się poszerzył. Przedstawiciele tej generacji to Schumpeter, uczeń Böhm-Bawerka i Wiesera; Mises, który był uczniem Böhm-Bawerka oraz Hayek.

2.1. Joseph A. Schumpeter

Joseph A. Schumpeter (1883–1950) wniósł znaczny wkład do teorii neoklasycznej, opracowując koncepcję rozwoju gospodarczego zawartą w pracy *Teoria rozwoju gospodarczego* (1912, wyd. pol. 1960). Inspiratorem tego dynamicznego

⁷ F. Söller, *Die Geschichte des ökonomischen Denkens*, Springer 2001, s. 286–287.

rozwoju jest przedsiębiorca, którego aktywność określa jako skuteczne zniszczenie, ponieważ uwydatnił on innowacje w postępowaniu z produktami, jakie stare produkty względnie metody produkcji są wypierane i negowane. Założeniem tego procesu skutecznego niszczenia jest kredyt inwestycyjny, którego innowator potrzebowałby do finansowania wstępnego „nowych kombinacji”.

Schumpeter łączy ze swoim wyobrażeniem o przedsiębiorczości także teorię koniunktury. Innowacje najczęściej nie występują w sposób ciągły względnie w etapach, ponieważ musi nastąpić nagromadzenie „krytycznej masy” nowych pomysłów, żeby wyłamać obumarłe struktury i wywołać impuls do wzrostu, który wywodzi się od innowatorów oraz ich naśladowców, a w końcu obejmuje inne branże. Innowacje się upowszechniają, tendencje konserwatywne znowu zyskują przewagę – gospodarka osiąga równowagę.

Za pośrednictwem teorii koniunktury i wzrostu Schumpeter w pracy *Business Cycles* (1939) wyjaśniał empiryczne wahania koniunkturalne. Przy tym interpretuje on te same teorie, jako rezultat różnych dłuższych, nakładających się na siebie cykli, które za każdym razem są wywołane przez występowanie różnorodnych ważnych innowacji (czym innowacje są ważniejsze, tym dłuższy jest dany cykl koniunkturalny).

W dziele historyczno-polityczno-filozoficznym *Kapitalizm, socjalizm i demokracja* (1942, wyd. pol. 1995) Schumpeter określił socjalizm jako nieunikniony końcowy rezultat kapitalizmu. Schyłek kapitalizmu nastąpić miałby w wyniku jego sukcesów. Powstające koncerny wyparłyby przedsiębiorców–właścicieli, które zatrudniałyby biurokratów i technokratów, a wzrastający rozkład rodziny mieszczańskiej spowodowałby wstrząs podstawy społeczeństwa mieszczańskiego. Przyczyny te, jak i inne czynniki, powodowałyby wzrastający wpływ państwa i koncernów doprowadzając do stopniowej wymiany kapitalizmu na socjalizm.

Ostatnia praca Schumpetera *History of Economic Analysis* (1954), wydana pośmiertnie, wniosła trwałą wkład do historii myśli ekonomicznej i jak pisze Niehans: „Z jego ogromną wiedzą, zdolnością zrozumienia teorii innych ludzi oraz jego niestrudzoną energią był największym historykiem, jakiego miały nauki ekonomiczne. Jako historyk nauk ścisłych pośmiertnie osiągnął sukces, który w ciągu jego życia był mu odebrany”⁸.

⁸ Ibidem, s. 289.

2.2. Ludwig von Mises

Ludwig von Mises (1881–1973) zajmował się głównie trzema obszarami: teorią pieniądza, problemami socjalistycznych systemów gospodarczych i metodologią ekonomiczną. Na początku swej kariery sformułował austriacką teorię pieniądza. W oparciu o Mengera wyjaśniał Mises, że tak jak cena wszystkich dóbr jest determinowana przez podaż i popyt, tak samo jest i siła nabywcza pieniądza, jego „cena”. Wartość pieniądza uzasadnia zatem ostatecznie wartość materiału, a nie przez państwowe zarządzenia ani przez umówienie się użytkowników pieniądza. Na podstawie „procesu kumulacyjnego” Wicksellsa rozwija Mises także teorię koniunktury, w której wahania stóp procentowych, odbiegające od poziomu rynkowego wywołane przez rząd, powodują zmiany w strukturze kapitału, wpływają na koniunkturę⁹.

Liberalna postawa Misesa zaznacza się w jego pracy *Gemeinwirtschaft* (1922), w której rozprawia się z problemem alokacji środków w systemie socjalistycznym. Na podstawie własności kolektywnej środków produkcji nie mogą istnieć żadne ceny rynkowe czynników produkcji, które są nieodzowne przy wprowadzeniu na rynek. Z tego wyciąga radykalny wniosek: kapitalizm jest jednym do pojęcia i możliwym kształtem gospodarki społecznej. Mises uważa nie tylko socjalizm za przeciwny naturze, lecz także wypowiada się stanowczo przeciwko wszystkim państwowym interwencjom w mechanizm rynkowy kapitalistycznych systemów gospodarczych, które są dla niego instrumentami „destrukcjonizmu”¹⁰.

Mises zajmował się także rekonstrukcją metodologii podstaw ekonomii, opracowując prakseologię. Definiował ją następująco:

Prakseologia jest nauką o ramach i zasadach skutecznego i sprawnego działania. Rozpatruje ona działanie i warunki, w jakich działanie ma miejsce, nie w ich konkretnej formie, jak my widzimy je w każdej nauce przyrodniczej i historii, lecz jako formalne konstrukcje, które pozwalają nam zrozumieć ludzkie działanie w jego oryginalnej formie¹¹.

Mises pojmuje ukierunkowany cel ludzkiego działania za ważny pewnik ekonomii. Między innymi nie uważał również (jak neoklasycy) wyłącznej maksymalizacji wytyczonych celów, lecz także procesu szukania i znalezienia celu. Na podstawie tego samego celu ludzie stają się więcej lub mniej przedsiębiorczy.

⁹ www.mises.pl

¹⁰ F. Söller, *Die Geschichte des ökonomischen Denkens*, Springer 2001, s. 290.

¹¹ Praca zbiorowa, *Szermierze Wolności*, Kraków 2003, s. 110.

3.3. Friedrich August von Hayek

Friedrich August von Hayek (1899–1992)¹² – uczeń Wiesera i Misesa, najbardziej wpływowy propagator szkoły austriackiej w świecie. Do największych jego osiągnięć można zaliczyć prace z zakresu teorii kapitału i cykli koniunkturalnych, analizy sposobu funkcjonowania systemu rynkowego oraz filozofii politycznej i prawnej.

Teoria kapitału Hayka *Prices and Production* (1931), opracowana na bazie teorii Böhm-Bawerku, którą później znacznie rozszerza i bardziej uszczegóławia (1941). W oparciu o pracę Misesa *Theorie des Geldes und der Umlaufmittel* (1912) i na podstawie swoich teoretyczno-kapitałowych rozważań formułuje Hayek w *Prices and Production* (1931) teorię koniunktury, w której czynniki monetarne odgrywają główną rolę. Hayek wychodzi z założenia, że zmiany podaży pieniądza mają siłą rzeczy realne skutki (na podstawie przynajmniej krótkookresowych zniekształceń), które mogą być przyczyną wahań koniunkturalnych. Tylko wtedy pieniądz nie powoduje żadnych zakłóceń kiedy jest neutralny, tzn. jeśli ilość pieniędzy jest stała. Jeśli pieniądz jest w tym sensie neutralny, to wszelkie zmiany stóp procentowych byłyby wyrazem zmian preferencji, tak że stałyby się w ten sposób dopasowane do struktury produkcji zgodnie z preferencjami podmiotów gospodarczych i nie stanowiły zakłóceń, w gospodarce. Jeśli pieniądz nie jest neutralny, dochodzi do czysto monetarnych uwarunkowanych zmian stóp procentowych, które wywołują wahania koniunkturalne, czyli zakłócenia. Jeżeli np. ekspansja podaży pieniądza doprowadzi do obniżenia stóp procentowych, spowoduje to wzmożone czynności inwestycyjne, tym samym przedłużenie przeciętnego okresu produkcji. Ten „sztuczny” rozkwit trwa tak długo, jak banki będą mogły udzielać kredytów po niskich stopach procentowych. Okres ten wcześniej czy później musi się dopasować do warunków realno-gospodarczych, zgodnie z wyższym poziomem stóp, dochodzi do kryzysu, kiedy struktura produkcji znowu się zmieni i musi być dopasowana do rzeczywistych warunków. Niemożliwa jest bezkonfliktowa realna zmiana czynników produkcji stąd też bezrobocie jest nieuniknione. Pogląd na pieniądz jako przyczynę ogólnej niestabilności gospodarki motywuje go do formułowania prywatyzacji podaży pieniądza.

Hayek uważa państwowe instytucje jako zasadniczo niezdolne do utrzymania stabilności waluty i przez to do zagwarantowania bezawaryjnego rozwoju gospodarczego. Żąda on, aby podaż pieniądza zostawić rynkom – żądanie, które również z politycznych, jak i teoretycznych względów nie było mile widziane. Hayek w pracy

¹² Nagroda Nobla 1974 r.

The Use of Knowledge in Society (1945) przedstawia gospodarkę rynkową przede wszystkim jako instytucję zdecentralizowaną, tzn. na różne jednostki rozdzieloną, gospodarczo pełniącą funkcje o cechach informacyjnych (o rodzaju potrzeb, możliwościach produkcyjnych i in.). Interpretuje system cenowy jako metodę komunikacyjną informacji o cenach i konkurencji, jako *doświadczenie odkrywcze*, które zapewnia najlepsze wykorzystanie rozproszonej wiedzy na ten temat; praca *Der Wettbewerb als Entdeckungsverfahren* (1968). Na podstawie wyżej podanych powodów i dalszych argumentów Misesa – Hayek uważa, że socjalizm rynkowy (który był przede wszystkim propagowany przez Langego i Lernerera), czyli gospodarka centralnie planowana, jest niemożliwa do realizacji, ponieważ proces rynkowy jest niezmienny dla tworzenia się koniecznych informacji i nie mógłby go zastąpić system stymulowany przez centralną władzę.

Aby zagwarantować dynamiczną funkcję systemu rynkowego, Hayek uważa jako konieczny system w pełni definiujący ogólne prawa handlu oraz rezygnację z wszelkich punktowych ingerencji państwa w gospodarkę, *Konstytucja wolności* (1960, wyd. pol. 1987), *Law, Legislation and Liberty* (1973/76b/79). Poza tym stwierdza, że najważniejsze społeczne instytucje (jak np. rynek) nie są rezultatem świadomego planowania, lecz wynikiem nieświadomej rewolucji społecznej. Dla nie hamowania wykształcających się *spontanicznych porządków* musiałyby zostać (wprawdzie nie całkiem) zaniechane państwowe reformy instytucjonalne, ponieważ nie mogą zagwarantować pożądanego wyniku procesów ewolucyjnych. Ewentualne ingerencje państwowe powinny zostać przeprowadzone ostrożnie i na wszelki wypadek tak uformowane, że planowane instytucje nie mogą podlegać zmianom i są sztywne¹³.

¹³ F. Söllner, *Die Geschichte des ökonomischen Denkens*, Springer 2001, s. 291–293.

Summary

The article discusses the achievements of leading representatives of Austrian school: C. Menger – the founder of Austrian school and his students: E. Böhm-Bawerk and F. Wieser, which are forming the first generation of this school. The members of the second generation are L. Mises and J.A. Schumpeter, and the member of the third generation is F.A. Hayek. The submitted attitudes had an essential impact on the school's development as well as on the others courses of the economic's thought like: theory of value and price of Menger, theory of percent of Böhm-Bawerk, the development of the theory of value, theory of impute and alternative costs of Wieser. Schumpeter elaborated work, the best until today, that includes the history of the economic's thought and the theory of economic's development based on the innovations. Mises is known as the men who elaborated the praxeology, the outline of theory of trade cycle and who was the proponent of liberal thought.

The article closes the greatest economist of the XX century of Austian school – Hayek, which brought the contribution into economics in the scope of: theory of trade cycle, theory of capital, analysis of functional of the economics' systems as well as the social and political philosophy and theory of law.